

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto Hallituksen esitykseen eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Suomen yliopistokirjastojen verkosto kiittää mahdollisuudesta lausua opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaan lainsäädäntöehdotukseen. Kokonaisuudessaan virastouudistus on hyvä ja tarpeellinen. Sen viimeistelyyn FUN haluaa kuitenkin esittää lopputuotosta parantavia huomioita.

Varastokirjaston palvelut ovat keskeinen infrastruktuuri yliopistoille ja yliopiston tutkijoille. FUN tuo esiin huolen Varastokirjaston palvelujen saatavuudesta virastouudistuksen seurauksena. Varastokirjaston tarpeellisuutta osoittaa se tosiasia, että yliopistojen kotimaisesta ottolainauksesta lähes 60 prosenttia tulee Varastokirjastosta ja että vuosina 2020–2023 65 prosenttia Varastokirjastoille toimitetusta aineistosta tulee yliopistoista. Yliopistot ovat Varastokirjaston koko 35-vuotisen historian ajan luottaneet siihen, että yliopistojen sinne toimittama aineisto on jatkossakin yliopiston tutkijoiden ja opiskelijoiden käytettävissä tehokkaasti ja nopeasti. Varastokirjaston palvelut ovat taanneet sen, että kansallisesti korkeakoulut ovat kyenneet tehostamaan omia prosessejaan ja omaa tilankäyttöään.

Varastokirjaston suoritteista perittävistä maksuista annetun opetusministeriön nykyisen voimassa olevan asetuksen (1346/2006) mukaan Varastokirjaston kaukolainat, kirjaston kokoelmista annettavat jäljenteet, aineistojen välittäminen tietoverkon kautta ja kirjaston luetteloiden käyttö ovat maksuttomia suoritteita. Uudessa lakiluonnoksessa ei ole mainintaa maksuista Kansallisarkiston, eikä erityisesti Varastokirjaston palveluiden kohdalla. Koska maksuttomuus mainitaan vain Celian palveluiden kohdalla ja muiden kohdalla kommentoidaan maksuja, herättää se

suurta huolta Varastokirjaston palveluiden maksuttomuudesta. Samaan aikaan tieteelliset kirjastot ovat saaneet opetus- ja kulttuuriministeriön Varastokirjastolta edellyttämän kyselyn palvelujensa maksullisuudesta osana uutta virastokokonaisuutta. Tämä lisää osaltaan huolta Varastokirjaston palvelujen tulevaisuudesta.

Mikäli Varastokirjaston palvelut asetetaan maksullisiksi, se muuttaa koko toiminnan luonteen. Varastokirjasto asettuu silloin kilpailutilanteeseen muiden kaukopalvelua antavien kotimaisten ja kansainvälisten kirjastojen ja laitosten kanssa. Tämä heikentää merkittävästi Varastokirjaston asemaa palveluntarjoajana. Mikäli maksut ovat pieniä, niiden käsittely syö resursseja, ja saatava hyöty on vaatimaton.

Lakiesityksen sivulla 69 mainitaan Varastokirjaston säilytystehtävä. Kirjastojen kannalta kyseessä on käyttökokoelma, joka eroaa Kansallisarkiston säilytystehtävästä olennaisesti. Mahdollisuus huonokuntoisten ja tarpeettomien kirjojen poistoon tulee säilyttää. Tällä hetkellä Varastokirjaston johtokunta on päättänyt poistolinjauksista. Tämä päätösvalta tulisi säilyttää kirjastoilla, koska kyse on niiden asiakaskunnan tarpeista, joita Varastokirjasto tai Kansallisarkisto ei yksin kykene tuntemaan.

Lakiehdotuksessa ei oteta myöskään kantaa tulevan Kansallisarkiston sidosryhmien ohjausmalliin. Haasteena tulee olemaan Varastokirjaston toiminnan näkyvyyden ja palvelujen saatavuuden turvaaminen uudessa virastossa. Varastokirjastolla on tällä hetkellä asiakaskirjastojen edustajista koostuva johtokunta, joka on taannut asiakkaiden äänen kuulumisen Varastokirjaston toiminnan kehittämisessä. Lakiluonnoksesta ei käy ilmi, miten tämä ohjaus jatkossa toteutuisi.

Varastokirjasto on kansainvälisessä mittakaavassa ainutlaatuinen organisaatio, joka on mahdollistanut kirjastotilojen ketterän mukautumisen yliopistojen toimintaympäristön ja asiakaskunnan muuttuvien tarpeiden mukaisesti. Hallituksen esityksessä mainittu keskitetty varastointi on tuntunut kestävältä ja vastuulliselta ratkaisulta, koska sillä on taattu, että hankittu aineisto säilyy tutkijoiden ja muiden tiedontarvitsijoiden käytössä samalla, kun varastointi on voitu toteuttaa kustannustehokkaasti. Tuomme esiin ehdotuksessakin mainitun huolen Varastokirjaston brändin katoamisesta. Haasteena tulee olemaan Varastokirjaston toiminnan näkyvyyden ja palvelujen saatavuuden turvaaminen uudessa virastossa. Virastouudistuksella tavoitellaan uusilta virastoilta yhteiskunnallisesti vaikuttavampaa toimintaa. Varastokirjaston toiminta on jo tällä hetkellä hyvin yhteiskunnallisesti vaikuttavaa toimintaa, joten on vaikea nähdä sen kohdalla toiminnan vaikuttavuuden tehostumista virastouudistuksen myötä.

Virastouudistuksen yhtenä tavoitteena mainitaan tukipalveluiden ja tietojärjestelmien yhdessä kehittäminen tehokkuuden lisäämiseksi. Varastokirjaston osalta on huomioitava se seikka, että sen kokoelmien tehokas hallinta ja käyttöön saattaminen edellyttävät yhteentoimivuutta muissa kirjastoissa käytettävien järjestelmien kanssa. Tietojärjestelmien yhteentoimivuuden kehittäminen puolestaan edellyttää kirjastojärjestelmissä käytettävien tietomallien, standardien ja rajapintojen

syvällistä hallintaa sekä tiivistä yhteistyötä kaikkien kirjastosektoreiden kanssa. Jos virastojen tietojärjestelmien kehittämisen keskittäminen aiheuttaa sen, että Varastokirjaston kirjastojärjestelmää kehitetään irrallaan muun kirjastokentän tietojärjestelmien kehittämistyöstä, tällöin Varastokirjaston palvelut ajautuvat väistämättä kauas kirjastojen asiakaskunnan tarpeista. Yhteentoimivuus ja integrointi kirjastojen prosesseihin varmistaa Varastokirjaston palveluiden tehokkuuden ja käytettävyyden alati digitalisoituvassa ja algoritmoituvassa tietoympäristössämme.

Edellä mainittujen seikkojen perusteella FUN esittää seuraavia lisäyksiä Lakiin Kansallisarkistosta sekä Lakiin lukemisesteisten kirjastopalveluista:

Laki Kansallisarkistosta

Esitetään 4 § jälkeen lisättäväksi uusi pykälä, joka kuuluu:

Kansallisarkiston yhteydessä toimii Varastokirjaston neuvottelukunta, jonka tehtävänä on huolehtia kirjaston yleisestä kehittämisestä ja toiminnan suuntaviivoista sekä toimia yhteistyöelimenä kirjastojen kanssa.

Laki lukemisesteisten kirjastopalveluista

Esitys lain uudeksi otsikoksi: Laki Kansallisarkiston kirjastopalveluista. Vaihtoehtoisesti otsikko voi olla Laki Varastokirjastosta ja lukemisesteisten kirjastopalveluista.

Esitetään lakiin lisättäväksi 1 § jälkeen uusi pykälä, joka kuuluu:

2 § Varastokirjaston palvelut

Varastokirjaston tehtävänä on ottaa vastaan ja säilyttää tieteellisistä ja yleisistä kirjastoista siirrettävää aineistoa ja asettaa se tarvitsijoiden käyttöön.

Varastokirjasto voi ottaa vastaan aineistoa myös muilta kuin 1 momentissa tarkoitetuilta luovuttajilta, mikäli se voi tapahtua 1 momentissa mainittuja tehtäviä haittaamatta.

Varastokirjaston maksuttomia suoritteita ovat kaukolainat, kirjaston kokoelmista annettavat jäljenteet, aineistojen välittäminen tietoverkon kautta ja kirjaston luetteloiden käyttö.

Keinänen Anu
FUN Suomen yliopistokirjastojen verkosto